

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Litmanen, Tapio; Salo, Miikka

Title: Haastattelussa professori Alain Touraine

Year: 2011

Version:

Please cite the original version:

Litmanen, T., & Salo, M. (2011). Haastattelussa professori Alain Touraine. Kansalaisyhteiskunta, 2 (1), 112-124.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

PUHEENVUOROJA

HAASTATTELUSSA PROFESSORI ALAIN TOURAINE

**toim. Tapio Litmanen & Miikka Salo
(suom. Jarkko Blomqvist)**

”Yhteiskunnallinen liike on pohjimmiltaan yksilöiden oikeuksien puolustamista kieltämisen, hajottamisen tai manipulaation systeemejä vastaan.”

”Perustavanlaatuinen muutos on siirtyä systeemin näkökulmasta toimijan näkökulmaan. Se on koko sosiologian perusjuoni. Ainakin minä näen sen niin”. Alain Touraine.

Tämä Alain Tourainen haastattelu on tehty marraskuussa 2002 Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen järjestämän *Yhteiskunnalliset liikkeet* -seminaarin yhteydessä.¹ Alain Touraine on vaikuttanut vuosikymmeniä ranskalaiseen sosiologiaan ja tunnettu yhteiskunnallisia liikkeitä käsittelevistä teorioistaan ja tutkimuksistaan. Hän on työskennellyt Pariisiin *L'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales* -laitoksessa, jonne hän on perustanut *Centre d'Analyse d'Intervention Sociologiques* (CADIS) keskuksen.

Touraine kutsuttiin seminaariin luennoimaan jokavuotiseen emeritusprofessori Martti Takalalle omistettuun luentosarjaan. Vierailu liittyi Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden yhteiskunnallisia liikkeitä ja kansalaisyhteiskuntaa koskevalle tutkimusalueelle. Alain

---

¹ Alain Touraine on hyväksynyt esitelmänsä ja haastattelun julkaisemisen, mutta ei ole henkilökohtaisesti tarkastanut tekstiä.

Touraine promovoitiin Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden kunniatohtoriksi vuonna 2004.

Suomennos on kooste Tourainen seminaariesitelmästä ja seminaarin aikana käydystä keskustelusta, jossa opiskelijoille tarjoutui mahdollisuus esittää Tourainelle kysymyksiä ja kommentteja.

Alain Tourainen luento

The Voice and the Eye -kirja on julkaistu osana yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusprojektia, joka alkoi vuonna 1976 ja valmistui vuonna 1984. Siihen aikaan pyrkimyksenäni ei ollut teoreettinen suuntautuminen, vaan yritys kehittää (sosiologisen intervention) metodologia tai tekniikka, joka olisi sopusoinnussa yhteiskunnallisen liikkeen -käsitteen kanssa. Ja kuten voimme havaita, ääni (the voice) tarkoittaa yhteiskunnallista liikettä ja silmä (the eye) yhteiskunnallisen liikkeen tutkimusta.

Kirja oli tavallaan lopputulos tai seuraus 1960-luvusta ja niin sanotun uuden yhteiskunnallisen liikkeen muotoutumisesta. Luulen, että minä kehitin ilmaisun vuoden 1968 jälkeen. Tärkein asia, jonka haluaisin tuoda esiin, on yhteiskunnallisten liikkeiden luonteen syvä muutos siirryttäessä yhdestä aikakaudesta toiseen. Yhteiskunnallisen liikkeen käsite on kiusallinen, koska se on niin väljä ja sitä voi käyttää missä merkityksessä tahansa. Tarkoitan sitä, että voit olla tiukka marxisti, voit olla funktionalisti tai voit olla mitä tahansa haluat, ja aina voit löytää paikan mihin yhteiskunnallinen liike sopii.

Aloitan eräänlaisella määrittelyllä tai typistetyllä teorialla ja yritän siten selventää, mitä käsitteellä tarkoitan. Yritän selittää, miksi olen koettanut muuttaa ajatteluni viimeisten 10-12 vuoden aikana; olen yrittänyt antaa käsitteelle jollain tapaa uudenlaisen merkityksen tai aseman. Ensinnäkin yhteiskunnallisen liikkeen käsite on jälkitaloudellinen ja jälkimarxilainen käsite. Päättelin näin, koska työntekijät tai ketkä tahansa tietyssä taloudellisessa tilanteessa olevat ovat osa taloudellista järjestelmää. Tämä taloudellinen rakenne on muutoksen prosessissa, jolla on puolestaan vaikutuksensa työntekijöihin. Esimerkiksi pääoman keskittyminen vähentää työpaikkoja. Voisin puhua työkon-

flikteista tai jopa luokkakonflikteista kapitalistisen systeemin sisäisten ristiriitojen ilmentymänä – tämä ajatus on ehdottoman perustavanlaatuisen. Voin esimerkiksi sanoa, että työntekijöiden asenteet tai kollektiiviset toiminnan muodot ovat riippuvaisia taloudellisen systeemin ongelmista, tietyn aikakauden trendeistä ja rakenteista, kuten *Pääoman* ensimmäisessä ja kolmannessa osassa esitetään.

Aloitan jostain hyvin konkreettisesta. Tein verrattain ison tutkimuksen työntekijöiden luokkatietoisuudesta. Sain selville, että luokkatietoisuus ei ole korkeinta huonoimmista asemista olevilla. Päinvastoin, korkeammin koulutetuilla ja ammattitaitoisilla työntekijöillä ja työmarkkinoilla suotuisissa asemista olevilla ihmisillä on korkeampi luokkatietoisuuden aste. Ja jos nyt sanomme, että ammattitaidottomilla tekstiilialalla työskentelevillä naisilla 1800-luvun jälkipuoliskon Britanniassa ei ole ollenkaan luokkatietoisuutta, niin mitä se tarkoittaa? Kiteytetysti se tarkoittaa, että luokkatietoisuus ei ole seurausta tietynlaisesta taloudellisesta asemasta, eikä se ole seurausta taloudellisen systeemin objektiivisesta rakenteesta. Sanomme luokkatietoisuudeksi ammattikuntien vastarintaa niin sanottua tieteellistä liikkeenjohtoa kohtaan. Mikäli otamme vakavasti fordismia ja kaikki nämä teollistuneissa yhteiskunnissa esiintyvät niin sanotut tieteelliset liikkeenjohton menetelmät 1900-luvun alusta alkaen, voimme huomata eri ammattikuntien nopean häviämisen erityisesti metalliteollisuudessa. Ammattitaitoiset korvataan suurella määrällä puolittain koulutettuja – käytännössä epäpätevillä – henkilöillä. Luokkatietoisuus tulee ilmi näiden ihmisten vastarinnassa. Vähän samaan tapaan anarkistinen liike aikoinaan edusti esiteollisen ajan toimintatapojen syrjäytymistä.

Hetken päästä näitä ihmisiä eivät määritä enää heidän kärsimät kriisit ja tappiot, vaan heitä määrittää heidän oma suhteellinen asemansa byrokraattisessa systeemissä. Meillä on ennen kaikkea todella alhaisen tason luokkatietoisuutta ja erittäin korkean tason luokkatietoisuutta, ja sitten se asteittain katoaa. Esimerkiksi tutkiessamme öljy- ja tietokoneollisuuden aloja huomasimme joka kerta luokkatietoisuuden katoavan, koska ihmisten luokkatietoisuus ei määrity organisaatiosysteemin ulko- vaan sisäpuolelta käsin. Historiallinen ulottuvuus ei ole tärkein seikka. Tärkeää on se, että sanon muuttavani kokonaan tarkasteluun, että en ole tutkimassa taloudellista systeemiä. Olen tut-

kimassa työssäkäyviä ammattitaitoisia ihmisiä, jotka ovat tuossa historiallisessa tilanteessa useimmiten miehiä. Se tarkoittaa, että esitän käsityksen, joka ei liity taloudelliseen vaan autonomiaan, ammattikuntaan, vapauteen ja myös – toistan tätä koska se on tärkeää – suhteelliseen asemaan työmarkkinoilla. Mikäli joku on todella taitava, hänellä on vahva neuvotteluasema ja häntä määrittää välitön suhde itsensä ja työvälaineensä kuten teräksen, raudan tai tekstiilin välillä. Luulen, että loppujen lopuksi tämä on tärkein asia ymmärtää.

Puhumme yhteiskunnallisesta liikkeestä heti, kun siirrämme näkökulman järjestelmästä toimijaan. Ongelma on, mikä tekee ihmisistä aktiivisia. Tämä on täysin erilainen ongelma kuin se, olemmeko menossa laaja-alaiseen kapitalismin kriisiin. Se on hyvin huomionarvoinen kysymys mutta erilainen. Se, mitä meillä oli tapana sanoa työnsosiologiaksi, joka luotiin ennen ja jälkeen sodan, oli uudenalainen sosiologian erityisala, koska se keskittyi työtätekeviin miehiin. Ensimmäinen tutkimus on hyvin tunnettu; se tehtiin chicagolaisessa *Western Electric* -yrityksessä, jossa tutkittiin työntekijöiden käyttäytymistä, uupumista ja eräänlaisista epämuodollista organisoitumista. Sodan jälkeen melkeinpä kaikkialla Euroopassa tutkimuksia tehtiin Georges Friedmannin johdolla, ja meitä alkoi kiinnostaa teollisten yhteiskuntien ihmisten ongelmien tutkiminen. Ei ole mitään sitä tärkeämpää. Sillä tiettyä ajankohtana – ja me emme ole ehkä kovin tietoisia tästä – todella perustavanlaatuisen muutos on siirtynyt systeemin näkökulmasta toimijan näkökulmaan. Se on koko sosiologian perusjuoni. Ainakin minä näen sen niin.

Nyt toinen huomio, joka on pikemminkin määritelmä, mutta myös ehdottoman perustavanlaatuisen. Kutsumme yhteiskunnalliseksi liikkeeksi sekä sosiaalista konfliktia törmäävien intressien välillä että ristiriitaa sosiaalisesti käytettävistä resursseista. Ei pelkästään materiaalisista vaan myös kulttuurisista resursseista tai arvoista, jotka molemmat osapuolet ovat yleisesti tunnustaneet. Yhteiskunnallinen liike löytyy sieltä, missä on sosiaalisia ristiriitoja sekä sellainen kulttuurillinen suuntautuneisuus, joka on yleinen molemmille osapuolille. Teollisessa yhteiskunnassa työntekijät ja johtajat jakavat samat arvot, eräänlaisen weberläisen moraalisuuden ja sangen puritaanisuutta muistuttavan etiikan. Ei pidä koskaan unohtaa, että kahta osapuolta ei voi erottaa toisistaan. Mikäli sinulla on pelkästään ristiriitaiset intressit, sinulla voi

olla konflikti, sinulla voi olla kollektiivinen toiminta, mutta ei yhteiskunnallista liikettä. Kulttuurillinen konflikti tai sota, kuten esimerkiksi siirtomaa-ajan maissa, voi todenteolla olla täydellinen konflikti, ei pelkästään sosiaalinen vaan myös kansallinen ja kulttuurillinen konflikti, mutta se ei tarkoita yhteiskunnallisen liikkeen olemassaoloa.

Yhteiskunnallista liikettä määriteltäessä täytyy määrittää, mikä on kulttuurillisessa mielessä yhteistä molemmille konfliktin osapuolille. Myös konfliktin luonne pitää niin ikään määritellä. Puhumme yhteiskunnallisesta liikkeestä silloin, kun konfliktit koskevat näiden perusarvojen sosiaalista käyttöä. Konkretisoidakseni tämän kysyn, mikä on työväen luokkatietoisuuden määritelmä? Voidaan olla teollistumisen kannalla, mutta vain siinä määrin, kun se tekee kaikkien elämän paremmaksi. Voidaan siis hyväksyä teollistuminen ja sen tarkoitus, mutta olla eri mieltä paremman tuottavuuden avulla saatujen hyötyjen sosiaalisesta jakautumisesta.

Nyt siirrymme kolmanteen havaintoon, joka on rajoitetumpi. Ensin pohjustava reunahuomautus. Ei ole mahdollista puhua yhteiskunnallisista liikkeistä ilman jonkinlaista historiallista viittausta. Emme voi puhua yhteiskunnallisista liikkeistä vain yleisesti. Vaikka yhteiskunnallisilla liikkeillä olisi yleisiä piirteitä, ne ovat aina osa tietyn tyyppiä yhteiskuntaa, osa tietynlaista yhteiskunnallista aikaa. Katsotaanpa yhteiskunnallisia liikkeitä sellaisenaan ja otetaan kolme tilannetta. Ensimmäisen mainitsin juuri, teollinen yhteiskunta yhdessä työväenluokan kanssa ja tieteellinen johtaminen. Se on ainutlaatuinen, koska se on selkeästi määritelty historiallisin ehdoin. Esimerkiksi Ranskan tapauksessa huipentuma oli todella suuri autoteollisuuden lakko vuonna 1913. Tarkoitan, että korkeassa asemassa olevat ihmiset johtivat lakkoa ja tekivät selväksi syyn, miksi lakko oli todella tärkeä. Se oli ammattitaitoisten käsityöläisten autonomian puolustamista. Jos katsomme esimerkiksi Englantia, Saksaa tai Ranskaa vuosien 1900 ja 1914 välillä ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen 1920-luvulla, päädymme käytännössä samaan johtopäätökseen. Melkein kaikkialla tapahtui perusteellinen muutos työn organisaatitavoissa, kun taylorismi ja fordismi vahvistuivat. Tämä ei tapahtunut pelkästään länsimaisissa yhteiskunnissa; olihan yksi fordismin parhaista oppilaista Lenin ja stakanovismi oli fordismia, ei juuri muuta.

Unohdetaan nyt teollinen yhteiskunta vertailun vuoksi. Aikaisemmin, kun modernisaatio ei tarkoittanut teollistumista, vaan kuten Weber sanoi, modernin hallinto-organisaation luomista, modernien valtioiden muodostumista, yhteiskunnallinen liikkeen kenttä ei kohdistunut taloudelliseen vaan poliittiseen. Ongelma on kansalaisuus, modernin valtion jäsenyys. Ollako siis kansalainen, modernin kansakunnan jäsen, osa kansaa, joka on vastakohta kuninkaille, prinsseille ja virkavallalle. Sen tähden kaikki yhteiskunnalliset liikkeet ovat tekemisissä kansakunnan käsitteen kanssa.

Meillä oli periaatteessa kaksi mallia länsimaisissa yhteiskunnissa. Ensimmäinen malli ja tietyllä tapaa tärkein on hollantilais-brittiläinen -malli, joka tulee ilmaistuksi hyvin Larkinin ja muiden hänen kaltaistensa kautta. Se on taloudellisten asenteiden autonomian puolustamista valtiota vastaan. Poliitiikkaan käydään käsiksi taloudellisesta näkökulmasta. Toinen malli oli tietyllä tapaa keskeisempi ja se on puhtaasti poliittinen kamppailu valtion syntyisestä ja tasavallan syntyisestä. Samaan aikaan ja samoin sanoin tämä tapahtui myös Britannian siirtokunnissa Pohjois-Amerikassa, Yhdysvalloissa ja Ranskassa. Tärkeintä tuohon aikaan oli poliittisten oikeuksien saaminen, kansalaisen asema. Panoksena teollisissa yhteiskunnissa, tai mistä vastustajien kanssa voidaan keskustella, on pohjimmiltaan sosiaalinen oikeudenmukaisuus intressien välillä, ei aatejärjestelmien. Tähän voidaan löytää tasapainotila lopulta lakien ja kollektiivisten neuvottelujen kautta.

Ensimmäisessä tapauksessa ihmiset taistelivat poliittisten oikeuksien puolesta ja teollisessa yhteiskunnassa he taistelivat sosiaalisten oikeuksien puolesta. Kiinnostavampaa on kolmannen tapauksen yhteiskunnalliset liikkeet tai sosiaaliset konfliktit, jotka organisoituvat kulttuurin alueella, jolloin panoksena on kulttuurillisten oikeuksien puolustaminen tai hävittäminen.

Yritän nyt hyvin lyhyesti tehdä siirtymän ja selvennän sitä, miten tämä historiallinen muutos tuo esiin täydellisen syvään juurtuneen muutoksen analyysissä itsessään. Tämä uusi tilanne ja jälkiteollinen yhteiskunta tai tietoyhteiskunta on oikeasti hyvin vaikeasti määriteltävissä. Se on luultavasti heikoin kohta yhteiskunnallisia liikkeitä koskevissa analyyseissämme. Luulen, että tarvitsemme objektiivisen määritelmän, jonkin työtilanteen, taloudellisen tai teknisen tilanteen.

Minusta tuntuu, että tähän asti hyödyllisimmän idean tai kätevimmän määritelmän relevanteista luokitteluista on esittänyt Francois Dubet. Hän sanoo, että keskeisin kategoria on ryhmä ihmisiä, jotka työskentelevät toisille ihmisille eivätkä tavarantuotannossa tai hyödykkeiden parissa. Käytännössä se tarkoittaisi siis sellaisia aloja kuten koulutusta, terveyttä, sosiaalityötä, ehkä mediaa, ehkä sosiaalista kontrollia. Jos tämä kauhea sana palvelusektori – joka on roskaa eikä tarkoita mitään – voitaisiin rakentaa jollain muulla, uudella tavalla, se tulisi rakentaa enemmän kuin pelkän informaation käsitteen varaan. Seuraan tarkasti mitä ystäväni Castells tekee, mutta luulen tämän Francois Dubetin hiljattain antaman määritelmän olevan hedelmällisin. Tämä tarkoittaa sitä, että panoksena on: aiotko tunnustaa muut ihmiset kulttuurillisina ja sosiaalisina toimijoina ja tunnustavatko he sinut sosiaalisena ja kulttuurillisena toimijana?

Ei ole sattumaa, että tuon esiin nyt kaikille niin tärkeän tunnustamisen käsitteen, siten kuin filosofi Charles Taylor on sen esitellyt. Sanoisin, että nyt kyseessä on kulttuurilliset oikeudet. Tämä tarkoittaa oikeutta tulla tunnustetuksi, ei ihmisenä, ei jumalan poikana, ei järkevänä olentona, mutta hyvin todellisena ihmisenä tai ryhmänä, joka kuuluu poliittiseen yhteisöön, joka on sijoittunut ”työn asemaan” ja joka on samaan aikaan joku tai jotkut, joilla on omat ahneutensa, tapansa, arvonsa, kiellensä ja niin edelleen.

Olen esitelmäni loppupuolella. Jos sanon konfliktin olevan ihmisten välillä, jotka puolustavat tai jotka kamppailevat poliittisten, sosiaalisten tai kulttuurillisten oikeuksiensa puolesta, niin mitä muutakaan me loppujen lopuksi olemme? Olemme ihmisiä, joilla on poliittinen, sosiaalinen tai kulttuurillinen olemassaolo. Kärsin jonkinlaisesta oikeuksiani kohtaavasta ylivallasta tai kieltämisestä. Tässä kolmannessa tilanteessa eli jälkiteollisessa yhteiskunnassa tai tietoyhteiskunnassa yhteiskunnallinen liike on pohjimmiltaan alisteisten yksilöiden tai toimijoiden oikeuksien puolustamista kieltämisen, hajottamisen tai manipulaation systeemejä vastaan.

Aloitin teollisesta yhteiskunnasta tai vielä aikaisemmasta esiteollisesta yhteiskunnasta, jossa toimijat määrittyvät sosiaalisen rakenteen ehdoilla, ja jossa kansalaiset ovat alisteisessa asemassa kuninkaalle tai siirtomaavallalle ja niin edelleen. Jo teollistumisen kohdalla puhuin

työntekijöiden autonomiasta, ja nyt puhun ihmisten oikeuksien puolustamisesta, ihmisten oikeuksista ilmaista mielipiteensä, elää elämänsä kuten haluavat, kuten he sen arvottavat. Tässä viesti – sosiologisen katseen siirtäminen rakenteesta toimijaan, subjektiin – on hyvin selkeä. Se tarkoittaa, kummallista kyllä, että määrittelen yhteiskunnallisen liikkeen tietyllä tapaa ei-sosiaalisin ja liikkeille vähemmän tyypillisin ominaisuuksien ehdoin. Loppujen lopuksi se on puolustamista oikeuteen olla yksilö. Ei yksilöllisyyttä itsekkyyttä korostavassa mielessä, että teen mitä haluan tai ostan mitä mainokset haluavat minun ostavan. Kyse on oikeudesta olla yksilö muuttuvassa maailmassa, jossa persoonallisuuteni voi olla manipuloituna kaikin tavoin ja jossa herruuden normit ja muodot läpäisevät kaikki persoonani aspektit kuten Foucault on esittänyt. En yritä puolustaa subjektiviteettiani vaan subjektivaatiotani, oikeuttani olla yksilöllinen.

Keskustelu

Johanna Laaksonen: Minua kiinnostaa uskonnollinen fundamentalismi ja erityisesti islamin ja kristinuskon yhteentörmäys. Omassa tutkimuksessa olen käyttänyt Sudania esimerkkinä maasta, jossa lähetysaarnajat ovat konfliktissa islamin kanssa. Sanoit artikkelissasi *Two Interpretations of Contemporary Social Change*, että tärkein kollektiivinen liike nykyään on islamistinen liike, ja vielä yleisemmällä tasolla, kaikki identiteetin, erityisyyden ja yhteisön puolesta tapahtuva liikehdintä, joka kytkee kulttuuriset vaateet ja valtionvallan, joka tukahduttaa – yleensä väkivalloin – julkisen tilan ja yhteiskunnalliset liikkeet. Voisiko kristinuskon lähetysaarnajia pitää siis yhteiskunnallisena liikehdintänä islamistisia liikkeitä vastaan?

Alain Touraine: Puhuin näiden johdattelevien huomioiden aikana yhteiskunnallisten liikkeiden määrittävän heidän rooliensa kautta yhteiskunnallisessa ajassa. Minun olisi pitänyt heti lisätä perään, että näen selkeän eron tällaisten rakenteellisten liikkeiden ja muutoksen prosessien osana olevien liikkeiden välillä. Jotkin liikkeet käsittelevät teollistunutta yhteiskuntaa, jotkin käsittelevät teollistumisen tai

modernisaation prosesseja. Tämä on hyvin keskeinen ja tärkeä seikka.

Olet tekemisissä tämän jälkimmäisen kaltaisen liikkeen kanssa. Ongelma on siinä miten ihmiset – uskonnolliset, etniset tai sosiaaliset ryhmät – reagoivat sosiaalisen muutoksen prosesseihin, joiden johdossa eivät ole heidän luokkansa vaan eliitit. Tarkoitin niitä hallitsevia eliittejä, jotka voivat olla kapitalistisia, sosialistisia, siirtomaavallan peruja tai mitä tahansa. Nykypäivänä tämän kaltaiset historialliset ja poliittiset liikkeet ovat paljon näkyvämpiä ja merkityksellisempiä kuin pienet yhteiskunnalliset liikehdinnät, kuten esimerkiksi globalisaation vastainen liikehdintä. Maailma on täynnä tätä. Kukaan ei enää nykyään puhu informaatioyhteiskunnasta. Kymmenen vuotta sitten ihmiset puhuivat, mutta nyt olemme eläneet kymmenen täyttä globalisaation vuotta. Se on loppu nyt. Kukaan ei puhu kahden vuoden päästä globalisaatiosta, koska kaikki tulevat puhumaan sodasta.

Mielenkiintoista on, mitä tapahtuu kulttuurille, jonka modernisaatio-prosessit ovat muuttaneet tai tuhonneet, ja jotka tulevat aina enemmän tai vähemmän ulkoapäin ja hyvin autoritäärisesti, Schumpeterin sanoin eräänlaisen ”luovan tuhon” kautta. Viittaan lyhyesti islamin maailmaan. Se on niin lähellä länsimaista maailmaa, että se on suoranaisesti muuttunut, joka tarkoittaa oikeastaan tuhoutumista. Voit huomata muutamia reaktioita, joita sanotaan fundamentaalisiksi. Kuten tiedät, fundamentaalisuus on osa protestanttista sanastoa ja sitä on käytetty hyvin löyhästi kuvaamaan asioita, joilla ei ole mitään tekemistä fundamentaalisuuden kanssa. Wahabi Saudi-Arabiassa on fundamentaalinen liike. Sillä ei ole paljoakaan tekemistä yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa, koska se nimenomaisesti hylkää moderniteetin, ja voimme puhua yhteiskunnallisesta liikkeestä vain jos se hyväksyy joi-tain moderniteetin aspekteja, mutta kieltää sen tavan miten ja mihin niitä käytetään – sosiaaliseen käyttöön, sosiaalisiin seikkoihin tai sosi-aalisiin seurauksiin.

Etenen nyt nopeasti ja esitän, että islamin maailmassa ensimmäinen reaktio oli länsimaalaistumisen tai modernisaation vastavaikutus. Otetaan ilmiselvä esimerkki Egyptistä 1800-luvun alusta ja erityisesti saman vuosisadan lopulta ennen Nasseria. Nasser oli modernisoija, mutta kaikki se lopulta epäonnistui yhtä islamilaista poikkeusta lukuun ottamatta, joka on Turkki. Kemalismi oli totaalinen välirikko ja siitä

näkökulmasta katsottuna se oli liian menestyksekkäs, koska se johti kauheaan konfliktiin uskonnollisten ryhmien välillä.

Vastatakseni kysymykseesi... karkeasti sanottuna kaikki tämä on tuhottu traditionaalisen nimissä kielteisenä reaktiona, tai ei välttämättä niinkään traditionaalisen vaan uskonnollisen voimien nimissä, kuten Iranin vallankumouksessa. Tässä on toinen seikka, johon myös viittasit. Tiettyinä aikana Sudanissa, mutta myös Iranissa, Nigeriassa ja monessa muussa paikassa modernin islamistisen yhteiskunnan rakentaminen tehtiin hyvin brutaalilla tavalla. Ihmiset sanoivat esimerkiksi, että ne naiset, jotka halusivat käydä koulua länsimaissa, olivat anti-moderneja. Tämä ei ole kuitenkaan tutkimustemme mukaan ollenkaan totta. Suurin osa heistä on modernisteja. Esimerkiksi Turkissa yliopistoa käyvät naiset eivät opiskele humanistisia aloja, vaan luonnontieteitä, lääketiedettä, arkkitehtuuria. Ne naiset, jotka tukivat Iranin vallankumouksessa Ruhollah Khomeinia Kalashnikov kädessään, eivät olleet absoluuttisen traditionaalisia. Pyrkimys rakentaa niin sanottu moderni islamilainen demokratia kaatui niin Iranissa, Nigeriassa kuin Sudanissa. Monet ajattelevat, että nämä yritykset epäonnistuivat ja tämän voit hyväksyä tai et. Itse hyväksyisin kuitenkin Gilles Kepelin ajatuksen, että tärkein tekijä on se, että niin sanottu kansallinen porvaristo – Mossadeghin tyyppinen porvaristo – hylkäsi roolinsa globalisaation kehittämisessä. He purkivat liittonsa maattomien talonpoikien kanssa, jotka tekivät islamistisen liikkeen, vaihtoivat puolta ja jättivät nämä köyhät ihmiset yksin populismiinsa.

Sitten teimme havaintoja kahdesta tärkeästä prosessista. Mahdollisesti näistä kiinnostavampi on turkkilainen versio. Pitkän aikaa Turkissa olemme voineet seurata Refah-puolueen luomisprosessia, jolla tosin nyt on eri nimi. He kamppailivat suhteellisen uudistusmielisen islamin puolesta rakentaakseen sellaisen islamistisen tasavallan, joka hyväksyy kuitenkin kemalismin pääajatukset. Tämä voidaan nähdä tietynlaisena maallistumisena. He yrittivät löytää keskitien modernin 1900-luvun maallikkosuuntautumisen ja uudenlaisen islamistisen suuntauksen väliltä.

Toinen paljon dramaattisempi vastaus on se, että modernin islamistisen tasavallan rakentamista vastustavat ihmiset, joilla ei ole positiivisia projekteja vaan ainoastaan negatiivisia ja tuhoavia. Ihmiset, jotka

eivät enää kuuluneet islamistiseen maailmaan vaan olivat hyvin länsi-maalaistuneet, syystä tai toisesta käänsivät osallistumisensa vihaksi ja haluksi tuhoon. Näitä ihmisiä sanotaan terroristeiksi tai marttyyreiksi tai vaikka kamikazeiksi katsontakannasta riippuen. On kiinnostavaa, että nämä ihmiset eivät enää viittaa islamistiseen yhteiskuntaan vaan persoonalliseen islamin uskoon. Tästä näkökulmasta katsottuna se on osa modernisaation prosessia eli osa yksilöllistymisen prosessia, joka näkyy myös vaikkapa katolilaisissa ja protestanttisissa ryhmissä. Tämä on hyvin kompleksinen esimerkki, joka ei ole pelkästään poliittinen tai historiallinen liike, vaan sekoitus vastakkaisia liikehdintöjä, jotka pyrkivät rakentamaan vaihtoehtoista yhteiskuntaa, toisenlaista länsimaa-laistumista vastustavaa moderniteettia.

Leena Aholainen: Kirjassasi *Can We Live Together* nostit mielestäni esiin erittäin tärkeitä teemoja, kuten subjektien kehittyminen toimijoiksi ja kysymyksen mahdollisuudesta tunnustaa ja tunnistaa toiseus tai toiset kulttuurit ja myös toiseus itsessämme. Kulttuurien välinen kommunikaatio ei niinkään perustu kansallisille identiteeteille tai kansallisuudelle vaan jonkin yhteisen tunnistamiselle tai kulttuurillisen toiseuden tunnistamiselle, joka voi olla eräänlainen ”superkansallinen” kanta. Oletko samaa mieltä? Entä miten tämä sopii demokratiin? Kysymys on vapauden tilan luomisesta, jossa subjektit voivat tulla toimijoiksi, mikä on hyvin keskeistä. Mutta miten se voi mahdollistua tässä parlamentaarisessa systeemissä, joka ei vain flirttaile taloudellisten voimien kanssa vaan on tiukasti kytköksissä niiden kanssa? Tarkoitan, että haluammeko ohittaa nämä institutionaaliset rakenteet? Tiedän, että et ajattele tällä tapaa, mutta kuinka on mahdollista sovittaa toiseuden tunnistaminen ja tasavertaisuus sekä huolenpito yhteen institutionaalisten rakenteiden kanssa, koska ne näyttävät niin selkeästi alistuvan taloudellisten voimien vaikutuksille, joilla ei ole mitään tekemistä eettisyyden kanssa. Emmekä me voi äänestää globaaleista asioista, mikä muodostaa myös ison ongelman. Aktivismiin tai toiminnan täytyy sovittua jonnekin, mutta mikäli se ei voi tapahtua institutionaalisten rakenteiden sisällä meidän tulee mielestäni ohittaa nämä rakenteet ja tehdä se toisella tapaa. Ehkä tätä myös tapahtuu ja tämä voisi olla paikka antagonistisille ryhmille ottaa osaa yhteiskuntaan.

Alain Touraine: Olen kanssasi täysin samaa mieltä. Eikä tässä ole oikeastaan ongelmaa... Tarkoitan, että millainen tahansa yhteiskunnallinen liike ei voi koskaan olla täysin integroitunut institutionaalisiin normeihin tai vakiintuneisiin muutoksen prosesseihin. Kuten työväen johtavat edustajat yleensä sanovat tavallaan kieltämisen kautta, on olemassa jotain mistä ei voi neuvotella. Neuvottelet jostain, joka ei ole periaatteessa neuvoteltavissa. Joten tavallaan tulen välittömästi demokratian määritelmään. Demokratia ei ole vain institutionalisoitunut väline. Se on jotain vähän mutkikkaampaa. Se on prosessi, joka enemmistön vaatimuksilla ja vapaiden poliittisten instituutioiden kautta muutetaan laillisiksi päätöksiksi, jotka valtio asettaa ja toteuttaa. Tällöin valtaoikeudet on rajoitettu joihinkin perustuslaillisiin ja perustavaa laatua oleviin keinoihin.

Kyse on pohjimmaltaan kolmen tason analyysistä. Vaikein näistä on ensimmäinen eli yhteiskunnallinen liike. Saadaksemme edustuksellisen poliittisen instituution tarvitsemme ensin edustettavat vaatimukset. Vaatimukset voivat olla hajanaisia. Esimerkiksi kun katsomme vähemmistöjä, emme löydä vähemmistöjen puoluetta. Joskus on ollut jotain sen kaltaista kuten Demokraattinen puolue Yhdysvalloissa pitkän aikaa sitten, mutta yleisesti ei ole. Kun vähemmistö puolustaa vähemmistöjä, se on ikään kuin yhden asian politiikkaa. Se on siis erittäin vaikeaa ja siksi yhteiskunnallisen liikkeen käsite on tärkeä. Yhteiskunnallinen liike antaa yhtenäisyyden. Se on konstruktio, ei itsestään selvä fakta. Siksi annoin sille suhteellisen yksityiskohtaisen määritelmän, se pitää konstruoida.

Vaadin tätä, koska esimerkiksi puhuessani sosialistipuolueelle Ranskassa – joka on hukannut melkein kaikki ideansa – kerron heille, että ”ennen kuin määrittelette puolueenne, teidän täytyy määritellä se kohde johon viittaatte”. Sosialistinen puolue oli työväenluokan ilmaisu ja se ei selkeästikään ole enää totta. Joten mikä on se ryhmä, josta puhutte, mikä on se kategoria, keitä ne ihmiset ovat joiden puolesta puhutte? Ja mikäli päätätte olla viittaamatta mihinkään tiettyyn sosiaaliseen taustaan, se on jotain uutta. Idea puolueesta, joka tavoittaa kaikki ja joka ei ole yhdentekevä, on uutta ja täysin hyväksyttävää, se on amerikkalaistyyppisen puolueen tulemistä eurooppalaistyyppiseksi puolue-

eeksi. Tässä kohtaa täytyy olla johdonmukainen ja luulen, että sosiologinen *raison d'être* pitäisi pystyä määrittelemään. Siitä me puhumme ja tämä on ensimmäinen pointti.

Toinen pointti on se, ettei selkeästikään ole vain taloudellisia voimia, vaan on olemassa myös jonkinlaisia poliittisen luokan sisäisiä ongelmia. Tarkoitan byrokratiaa, puoluesysteemin sisäistä rakentumista ja jopa korruptiota ja näiden kaltaisia asioita. Kolmas taso, joka selkeästi on hyväksytympi länsimaisissa yhteiskunnissa, koska liittyyhän tämä kuitenkin demokratian ensimmäisiin määritelmiin, on valtionvallan rajoittaminen. Käsitys demokratiasta rajojen asettamisena on brittiläistä alkuperää. Yksikään näistä kolmesta tasosta ei riitä yksinään demokratian määrittelemiseksi, mutta demokratia on prosessi, joka liittää nämä kolme analyysintasoa toisiinsa. Se on olennaisin asia.